

فصلنامه بین المللی قانون یار

License Number: ۷۸۸۶۴ Article Cod: ۲۰۲۰SD۱۲SH۱۶M ISSN-P: ۲۵۳۸-۳۷۰۱

الزام کیفری به نظام مندی سازی مسؤلیت کیفری در رسانه‌های الکترونیکی

(تاریخ دریافت ۱۳۹۸/۰۵/۲۵، تاریخ تصویب ۱۳۹۸/۱۲/۱۵)

واهب لطفی

چکیده

بی‌شک پیشرفت کاربرد رایانه منجر به این واقعیت شده است که امروزه بیشتر انواع جرایم می‌توانند به کمک رایانه و اینترنت ارتکاب یابند. اینترنت به سرعت دنیای کامپیوتر و ارتباطات را متحول کرده است. در عرصه اینترنت بیشتر اختراعات بشری نظیر کامپیوتر، تلگراف و حتی تلفن به شکل بی‌سابقه‌ای استفاده شده است و از قابلیت‌های آن بهره‌برداری شده است. ایجاد شبکه جهانی اینترنت و قابلیت انتقال سریع داده‌ها با بهره‌گیری از امکانات مخابراتی، سبب گردید که بتوان از طریق این شبکه متن، صوت یا تصویر قابل دسترسی باشد و شخص در حقیقت با در اختیار داشتن قابلیت اتصال به اینترنت، گو اینکه از تلویزیون، رادیو، نشریات، مجلات، تلفن صوتی و تصویری، سینما، کتابخانه‌ها و مانند آن در آن واحد می‌تواند استفاده کند و به اصطلاح از یک فضای چندرسانه‌ای یا مالتی‌مدیا برخوردار گردد.

۴۱۱

واژگان کلیدی: مسؤلیت کیفری، رسانه، رسانه الکترونیکی، مسؤلیت کیفری جمعی،

مسؤلیت کیفری شخص واحد و پاسخ‌های حاکمیتی

بخش اول: چگونگی مسؤولیت کیفری در کتاب الکترونیکی

نویسندگان رسانه‌های الکترونیک مسؤولیت‌هایی را به موجب قانون مطبوعات بر عهده دارند؛ از جمله هرگاه در نشریه‌ای به رهبر جمهوری اسلامی ایران و یا مراجع مسلم تقلید اهانت شود، پروانه آن نشریه لغو و مدیرمسئول و نویسنده مطلب به محاکم صالحه معرفی و مجازات خواهند شد. در عین حال به موجب تبصره ۷ ماده ۹ قانون مطبوعات، مسؤولیت مقالات و مطالبی که در نشریه منتشر می‌شود به عهده مدیرمسئول است ولی این مسؤولیت نافی مسؤولیت نویسنده و سایر اشخاصی که در ارتکاب جرم دخالت داشته باشند، نخواهد بود. در عین حال استفاده از تعییراتی چون اشخاصی که ... به وسیله مطبوعات ...^۱ و یا هر کس به وسیله مطبوعات^۲ در خصوص ارتکاب جرایم، با عمومیتی که دارد نشان‌دهنده آن است که در این مواد مسؤولیت گریبان‌گیر پدیدآورنده اثر نیز خواهد بود، در یک نظر مشورتی از اداره حقوقی قوه قضائیه در مورد مسؤولیت مدیرمسئول و نویسنده اثر چنین آمده است: مسؤولیت کیفری مدیرمسئول نشریه به نحو مقرر در تبصره ۴ ماده ۹ قانون مطبوعات رافع مسؤولیت کیفری نویسنده مطالب توهین‌آمیز و افترا آمیز ... نیست و بزه ارتکابی نویسنده جدا از اتهام مدیرمسئول حسب مورد، قابل تعقیب در دادگاه ذیصلاح است.^۳ در اینجا اشاره‌ای نیز به مسؤولیت کیفری در مورد کتاب‌های الکترونیکی مناسب به نظر می‌رسد، در این رابطه باید گفت در خصوص کتاب‌های الکترونیکی نیز حکم تبصره ۷ ماده ۹ قانون مطبوعات همچنان پابرجاست. برخی اعتقاد دارند که قوانین و مقررات ناظر بر مطبوعات نسبت به کتاب نمی‌تواند معجزا باشد و بدین ترتیب اگر بعد از انتشار کتاب مشخص شود که مطالب غیرقانونی در آن کتاب وجود داشته است به دلیل آنکه از طرف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مجوز چاپ گرفته است، هیچ یک از افراد دخیل در نشر کتاب اعم از نویسنده اثر، موسسه ناشر، موسسه

۱- ماده ۲۴ قانون مطبوعات.

۲- ماده ۲۵ و ۲۶ مطبوعات.

۳- (نظریه شماره ۷/۸۳۲۲ مورخ ۱۳۷۷/۱۱/۱۱).

چاپ‌کننده و توزیع‌کننده نباید مسئولیت کیفری داشته باشند^۱، ولی بر اساس آنچه که گفته شد صحت این گفته مشکوک است. حتی کسانی که این اعتقاد را دارند معتقدند در غالب کشورهایی که برخوردار از آزادی بیان و اطلاعات هستند و نظام تأیید و سانسور پیش از آن در مورد آنها وجود ندارد، نظام مسئولیت در مورد کتاب همانی است که در مورد مطبوعاتشان وجود دارد؛^۲ بدین ترتیب ملاحظه می‌شود که واقعاً از این حیث نمی‌توان فرقی میان کتاب و مطبوعات قائل شد. نکته دیگری که ذکر آن لازم است این که در این رابطه فرقی میان نسخه چاپی (ملموس و فیزیکی) و نسخه الکترونیکی نیز وجود ندارد؛ یعنی در مورد کتاب‌های الکترونیکی نیز مفاد قانون مطبوعات مورد اجرا خواهد بود. حتی اگر اعتقاد داشته باشیم که قانون مطبوعات نمی‌تواند شامل کتاب گردد، می‌توان کتاب را مشمول اهداف و سیاست‌ها و ضوابط نشر کتاب اصلاحی ۱۳۸۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی دانست، در تأیید این نظر می‌توان به ماده ۲ مصوب اصلاحی اهداف، سیاست‌ها و ضوابط نشر کتاب مصوب جلسه ۶۶۰ مورخ ۱۳۸۹/۱/۲۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی استناد کرد که اشعار داشته: «نظام جمهوری اسلامی، سیاست آزادی اندیشه و بیان آرا و عقاید را در چارچوب هدف موضوع ماده ۱ فوق [منظور، اهداف مورد اشاره در ماده ۱ این مصوبه است] به عنوان یک اصل اساسی خود برگزیده است و بر حقوق و تکالیف قانونی مردم در زمینه نشر کتاب اعم از چاپی و الکترونیکی مطابق ضوابط قانونی تأکید می‌کند. مسئولیت‌های نویسنده کتاب الکترونیکی، صاحب‌امتیاز و مدیرمسئول سایتی که کتاب در آن بارگذاری شده است و به صورت آنلاین قابل دسترسی است، در صورت همکاری در ارتکاب جرم از نوع مسئولیت کیفری حقیقی اشتراکی است و روش توزیع مسئولیت کیفری روش جمعی و همگانی می‌باشد. البته باید این مهم را در نظر داشت که مسئولیت صاحب‌امتیاز و مدیرمسئول سایت در صورتی که شخصی غیر از نویسنده کتاب الکترونیکی باشد و با سوءنیت سایت مذکور را جهت ارتکاب جرم در اختیار نویسنده کتاب قرار دهد و با وی همکاری کند نوع مسئولیت او، مسئولیت کیفری

۲- فضلی؛ مهدی، منبع پیشین، ص ۱۲۴.

۳- همان، ص ۱۲۵.

حقیقی می‌باشد و در این فرض روش توزیع مسئولیت جمعی و همگانی است. اما اگر صاحب امتیاز یا مدیر سایت در جریان محتوای مجرمانه کتاب الکترونیکی نباشد و حتی اگر با وی همکاری نکرده باشد بر اساس تبصره ۷ ماده ۹ قانون مطبوعات مسئولیت وی از نوع مسئولیت اعتباری یا انتسابی بوده و روش توزیع مسئولیت به دلیل غفلت در نظارت روش جمعی و همگانی می‌باشد و همراه با نویسنده کتاب مسئول است. در فرضی که نویسنده کتاب الکترونیکی و صاحب امتیاز و مدیر مسئول سایتی که کتاب مذکور در آن منعکس می‌گردد هر سه، شخص واحدی باشند، مسئولیت کیفری تنها به عهده همان یک نفر است و از نوع مسئولیت حقیقی شخصی می‌باشد و روش توزیع مسئولیت روش شخص واحد می‌باشد.

بخش دوم: چگونگی مسئولیت کیفری در نسخه دیجیتال نشریات مکتوب

قبل از بیان مسئولیت کیفری نسخه دیجیتال نشریات مکتوب لازم به ذکر است که قانون-گذار نسخه دیجیتال نشریات مکتوب و یا به عبارتی نشریه الکترونیکی را طبق تبصره ۳ ماده ۱ قانون مطبوعات مشمول قانون مربوط دانسته است، در ضمن تبصره ۲ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون مطبوعات می‌گوید: «نسخه دیجیتال نشریات چاپی دارای مجوز، نیاز به اخذ مجوز جداگانه از هیأت نظارت بر مطبوعات ندارد.» بدین سبب مسئولیت کیفری نسخه دیجیتال نشریه مکتوب بر مبنای قانون اخیر بررسی می‌گردد.

بند اول: مسئولیت صاحب امتیاز انسانی و مطالبات فرسنگی

صاحب امتیاز نشریه کسی است که مجوز و پروانه انتشار نشریه را دریافت می‌کند. تبصره ۴ ماده ۹ قانون مزبور اشعار می‌دارد که: «صاحب امتیاز در قبال خط مشی کلی نشریه مسئول است...» منظور از «خط مشی کلی» نشریه مشخص نیست و همین امر بر ابهامات در این باره افزوده است. عده‌ای بر این اعتقادند که «مسئولیت مندرج در این تبصره را باید ناظر به عدم رعایت تشریفات قانونی که صاحب امتیاز ملزم به رعایت آن است (مواد ۱۴، ۱۶، ۱۸ و بند ب و د ماده ۷ قانون مطبوعات) دانست^۱. چنین به نظر می‌رسد که این سخن صحیح است؛ بر اساس

۱- شیخ الاسلام، عباس، منع پیشین، ص ۱۳۸.

ماده ۱۴ این قانون، در صورتی که مدیرمسئول شرایط مندرج در ماده ۹ را فاقد گردد یا فوت شود و یا استعفا دهد، صاحب امتیاز موظف است حداکثر ظرف سه ماه شخص دیگری را که واجد شرایط باشد به وزارت ارشاد اسلامی معرفی کند، در غیر این صورت از انتشار نشریه او جلوگیری می شود تا زمانی که صلاحیت مدیر به تأیید نرسیده است، مسئولیت های مدیر به عهده صاحب امتیاز است.» بر اساس ماده ۱۶ قانون مزبور مقنن مسئولیت صاحب امتیاز را در شرایطی به صراحت متذکر شده است. این ماده مقرر می دارد: «صاحب امتیاز موظف است ظرف شش ماه پس از صدور پروانه، نشریه مربوطه را منتشر کند و در غیر این صورت با یک بار اخطای کتبی و دادن فرصت پانزده روز دیگر در صورت عدم عذر موجه اعتبار پروانه از بین می رود. عدم انتشار منظم نشریه در یک سال نیز اگر بدون عذر موجه (به تشخیص هیأت نظارت) باشد، موجب لغو پروانه خواهد بود.

تبصره - نشریه ای که سالانه منتشر می شود (سالنامه) از ماده فوق مستثنی بوده و در صورت عدم نشر ظرف یک سال بدون عذر موجه پروانه صاحب امتیاز لغو خواهد شد.» ماده ۱۸ اشعار می دارد: «در هر شماره باید نام صاحب امتیاز، مدیرمسئول، نشانی اداره و چاپخانه ای که نشریه در آن به چاپ می رسد و نیز زمینه فعالیت و ترتیب انتشار نوع نشریه (دینی، علمی، سیاسی، اقتصادی، ادبی و...) در صفحه معین و محل ثابت اعلان شود، چاپخانه ها نیز مکلف به رعایت مفاد این ماده می باشند.» در قانون مطبوعات سال ۶۴، این ماده اساساً ضمانت اجرایی نداشت که مسئولیتی متوجه صاحب امتیاز باشد. همین وضعیت در مورد بندهای ب و د ماده ۷، یعنی «انتشار نشریه به گونه ای که اکثر مطالب آن مغایر باشد با آنچه که متقاضی به نوع آن متعهد شده است» (بند ب ماده ۷) و «انتشار نشریه بدون ذکر نام صاحب امتیاز و مدیرمسئول و نشانی اداره نشریه و چاپخانه آن» (بند د ماده ۷) نیز مشاهده می شد. لیکن با اصلاحات قانون مزبور در سال ۷۹، ماده ۳۵ این قانون تصریح نمود: «تخلف از مقررات این قانون جرم است و چنانچه در قانون مجازات اسلامی و این قانون برای آن مجازات تعیین نشده باشد متخلف به یکی از مجازات های ذیل محکوم می شود:

الف - جزای نقدی از یک میلیون تا بیست میلیون ریال.

ب- تعطیل نشریه حداکثر تا شش ماه در مورد روزنامه‌ها و حداکثر تا یک سال در مورد سایر نشریات.

ماده مزبور^۱ با به کار بردن عبارت کلی «تخلف از مقررات این جرم است» و قائل شدن مجازات برای مواردی که ممنوع و لیکن در قانون مطبوعات سال ۱۳۶۴ یا قانون مجازات اسلامی جرم نبود، موارد و مصادیق مجرمانه را به تمامی موارد مزبور تعمیم داد و بنابراین اکنون می‌توان گفت که براساس بند الف این ماده صاحب امتیاز در خصوص مواد ۱۸ و بندهای د و ب ماده ۷ نیز مسئولیت کیفری دارد.

بند دوم: مسئولیت مدیرمسئول

بر اساس قانون مطبوعات مسئول اصلی انتشار مطالب مدیر مسئول است، طبق این قانون مسئولیت وی از نوع مطلق است؛ چراکه او در هر صورت مسئولیت پاسخگویی در برابر مراجع ذیربط را دارد، مگر در موارد استثنایی که بتواند خلاف آن را اثبات نماید. مدیران مسئول نشریات وظایف متعددی بر عهده دارند که نقض هر یک از آنها می‌تواند منجر به مسئولیت ایشان گردد از جمله:

۱-۱ انتشار هر نوع مطلب مشتمل بر تهمت یا افترا یا فحش و الفاظ رکیک یا نسبت‌های توهین‌آمیز و نظایر آن نسبت به اشخاص ممنوع است و مدیرمسئول جهت مجازات به محاکم قضایی معرفی می‌گردد و تعقیب جرایم مزبور موکول به شکایت شاکی خصوصی است و در صورت استرداد شکایت تعقیب در هر مرحله‌ای که باشد متوقف خواهد شد.^۲

۱- در ماده ۳۲ معرفی خود بر خلاف واقع به عنوان دارنده پروانه انتشار یا انتشار بدون پروانه جرم دانسته شده است. در چنین مواردی که اساساً پروانه نشر وجود ندارد مدیرمسئول یا صاحب امتیازی نیز وجود نخواهد داشت که مجرم باشد و این جرم از جمله جرایم عمومی است و نه مطبوعاتی. ر.ک محمدی، قاسم، مسوولیت ناشی از جرایم مطبوعاتی، فصلنامه پژوهش و سنجش، سال یازدهم، شماره ۳۹ و ۴۰، پاییز و زمستان ۱۳۸۳، ص ۳۴۶.

۱- ماده ۳۰ همان قانون.

۱-۲ انتشار مطالبی که مشتمل بر تهدید به هتک شرف و یا حیثیت و یا افشای اسرار شخصی باشد، ممنوع است و مدیرمسئول به محاکم قضایی معرفی و با وی طبق قانون تعزیرات رفتار خواهد شد.^۱

۱-۳ هر کس در نشریه‌ای خود را برخلاف واقع صاحب پروانه انتشار یا مدیرمسئول معرفی کند، یا بدون داشتن پروانه به انتشار نشریه مبادرت نماید، طبق نظر حاکم شرع با وی رفتار خواهد شد.

۱-۴ مقررات این ماده شامل دارندگان پروانه و مدیران مسئولی که سمت‌های مزبور را طبق قانون از دست داده‌اند نیز می‌شود.^۲

۱-۵ مسئولیت مقالات و مطالبی که در نشریه منتشر می‌شود به عهده مدیرمسئول است، ولی این مسئولیت نافی مسئولیت نویسنده و سایر اشخاصی که در ارتکاب جرم دخالت داشته باشند، نخواهد بود.^۳

در صورتی که یک محتوای مجرمانه در نسخه دیجیتال نشریه مکتوب در فضای سایبری و اینترنتی نیز منعکس گردد؛ در این فرض، نویسنده، مدیرمسئول و سایر اشخاصی که در ارتکاب جرم دخالت دارند، طبق تبصره ۷ ماده ۹ قانون مطبوعات و نیز ارائه‌دهندگان خدمات اینترنتی به موجب مواد ۲۱ و ۲۳ قانون جرایم رایانه‌ای مسئولیت کیفری پیدا می‌کنند. نکته مهم این است که اگر صاحب امتیاز و مدیرمسئول یک شخص واحد نباشند و دو شخص جداگانه باشند، صاحب امتیاز طبق قوانین مربوطه مسئولیت کیفری ندارد و عبارت «سایر اشخاصی که در ارتکاب جرم دخالت داشته باشند» مندرج در تبصره ۷ ماده ۹ قانون مطبوعات منصرف از صاحب امتیاز بوده و ناظر به افرادی است که مستقیماً در وقوع جرم دخالت دارند؛ یعنی سردبیر و مدیران داخلی نشریه در بخش‌های مختلف، ناشرین، توزیع‌کنندگان و...؛ که منوط به وجود شرایط و ارکان جرم در آنها می‌باشد که همراه با نویسنده مطلب و مدیرمسئول

۲- ماده ۳۱ همان قانون.

۳- ماده ۳۲ همان قانون.

۴- تبصره ۷ ماده ۹.

مسئولیت کیفری دارند. اما در فرضی که صاحب امتیاز و مدیرمسئول یک شخص واحد باشند، مسئولیت کیفری مدیرمسئول شامل دو فرض است: الف) اگر با سوءنیت بوده و از محتوای مجرمانه مندرج در نشریه الکترونیک آگاه بوده است و عمداً از انتشار آن در سایت نشریه ممانعت نکند، نوع مسئولیت کیفری وی، از نوع مسئولیت حقیقی شخصی می‌باشد. صاحب امتیاز در صورتی که مشمول تبصره ۴ ماده ۹ و نیز ماده ۱۴ قانون مطبوعات قرار گیرد می‌تواند از نظر کیفری مسئول تلقی شود. ماده ۱۴ مقرر می‌دارد: «در صورتی که مدیرمسئول شرایط مندرج در ماده ۹ را فاقد گردد، یا فوت شود و یا استعفا دهد، صاحب امتیاز موظف است حداکثر ظرف سه ماه شخص دیگری را که واجد شرایط باشد به وزارت ارشاد اسلامی معرفی کند، در غیر این صورت از انتشار نشریه او جلوگیری می‌شود، تا زمانی که صلاحیت مدیر به تأیید نرسیده است، مسئولیت‌های مدیر به عهده صاحب امتیاز است» بنابراین اگر مدیرمسئول فوت نماید یا استعفاء دهد و نشریه به فعالیت خود ادامه دهد تمام مسئولیت‌هایی که تبصره ۷ ماده ۹ قانون مطبوعات بر عهده مدیرمسئول گذاشته است، در این فرض بر عهده صاحب امتیاز قرار می‌گیرد و نوع مسئولیت وی در این مورد حقیقی شخصی می‌باشد و روش توزیع مسئولیت وی به همراه سایر مرتکبان جرم، از نوع جمعی و همگانی است. ب) اما در فرضی که صاحب امتیاز و مدیرمسئول واحد از محتوای مجرمانه مندرج در نشریه الکترونیک آگاه نباشند طبق تبصره ۷ ماده ۹ قانون مطبوعات مسئولیت کیفری وی به دلیل غفلت در نظارت، از نوع مسئولیت کیفری اعتباری نیابتی می‌باشد و روش توزیع مسئولیت در این فروض به صورت جمعی و همگانی می‌باشد.

بند سوم: مسئولیت نویسنده، پدیدآورنده، تهیه‌کننده مطالب و

در قانون مطبوعات سال ۱۳۶۴، تنها ماده‌ای که در مورد مسئولیت کیفری نویسنده تصریح داشت ماده ۲۷ آن قانون راجع به اهانت به رهبر یا شورای رهبری جمهوری اسلامی ایران و یا مراجع مسلم تقلید بود. در اصلاحات سال ۱۳۷۹ عبارت شورای رهبری حذف گردید و باقی ماده همانگونه ابقا شد. جنجالی‌ترین تبصره در این ماده همانا افزودن تبصره‌ای تحت عنوان تبصره ماده ۷ به ماده ۹ قانون مطبوعات سال ۱۳۶۴ بود که بیان می‌داشت: «مسئولیت مقالات و

مطالبی که در نشریه منتشر می‌شود به عهده مدیرمسئول است، ولی این مسؤلیت نافی مسؤلیت نویسنده و سایر اشخاصی که در ارتکاب جرم دخالت داشته باشند نخواهد بود. این ماده به تصریح نویسندگان و سایر دست‌اندرکاران نشر (سردبیر، دبیر بخش، خبرنگار، ویراستار، حروفچین و چاپ‌کنندگان) را به‌طور کلی و با عبارتی موسع تحت مقررات کیفری این قانون قرار داد و به همه بحث‌ها و ابهامات خاتمه داد. تا پیش از افزودن این تبصره همواره این بحث بین حقوقدانان وجود داشت که آیا مسؤلیتی متوجه نویسنده و سایر افراد دست‌اندرکار نشر هست یا نه؟ پاسخ عده‌ای مثبت بود، چرا که بیان می‌داشتند تصریح به مسؤلیت مدیرمسئول نافی مسؤلیت سایر افراد نیست؛ این افراد استفاده از تعبیراتی چون «اشخاصی که» در ماده ۲۴ و «هر کس» در مواد ۲۵ و ۲۶ را به عنوان شاهد مثال برای مسؤلیت سایر افراد و از جمله نویسنده ذکر می‌کردند. مضافاً بر اینکه ذکر می‌کردند به لحاظ تاریخ قوانین مطبوعاتی نویسنده همواره مسؤل نوشتار خود بوده است.^۱ در مورد سایر دست‌اندرکاران نیز تبصره ۷ الحاقی مزبور به ماده ۹ تصریح دارد؛ توجه داشته باشیم که این تبصره "دخالت در ارتکاب جرم" را مد نظر قرار داده و نه صرفاً "دخالت در انتشار" نشریه را؛ بنابراین مسؤلیت در این ماده چاپ‌کننده، ناشر، فروشنده و آگهی‌کننده نشریه را نیز در برمی‌گیرد؛ تبصره بند «د» ماده ۷ این قانون نیز بیشتر «مراکز نشر، چاپ، توزیع و فروش نشریات» را «مجاز به چاپ و انتشار و عرضه مطبوعات تشخیص داده شوند» ندانسته است. چون در مورد عمدی بودن یا نبودن جرم ارتكابی توسط سایر دست‌اندرکاران نشر در تبصره مذکور اشاره‌ای نشده است، باید امیدوار بود که حداقل محاکم در عمل دایره آن را در مورد

۱- ر.ک: مرتضوی، سعید، جرایم مطبوعاتی، موسسه انتشارات امیرکبیر، شرکت چاپ و نشر بین‌الملل، ص ۱۵۰. و نیز ر.ک محمدی، محمدی، قاسم، منبع پیشین، ص ۳۳۹. نکته جالب اما اینجاست که رویه قضایی ما در هنگام رسیدگی به مسؤلیت نویسنده جرم وی را مطبوعاتی نمی‌داند و در حضور هیات منصفه به آن رسیدگی نمی‌کند. ر.ک، مرتضوی، سعید، منبع پیشین، ص ۳۴۹. در حالیکه براساس قانون آیین دادرسی کیفری رسیدگی به اتهامات شرکاء و معاونین جرم باید در یک دادگاه به عمل آید.

۲- عده‌ای بر این اعتقادند که چون تصریح قانونی در این باره وجود ندارد، بنابراین دست‌اندرکاران چاپ، نشر و توزیع مطبوعاتی علی‌الاصول مجرم نیستند. این نظر مخالف حکم کلی تبصره مزبور است. ر.ک شیخ‌الاسلامی، عباس، بررسی تحلیل جرائم مطبوعاتی، منبع پیشین، ص ۹۱.

دست‌اندر کاران نشر به موارد جرایم غیر عمد تعمیم ندهند و تنها آن را محدود به جرایمی بدانند که دست‌اندر کاران نشر با سوء نیت اقدام به دخالت در فرایند ارتکاب جرم نموده باشند.^۱

بخش سوم: چگونگی نظام‌دهی مسؤولیت کیفری در سایت‌های اینترنتی

آن چه در این مبحث در طی دو گفتار به آن پرداخته می‌شود مسؤولیت کیفری در سایت‌های خبری و سایت‌های کاربرمحور می‌باشد. در خصوص سایت‌های خبری مطالب به اینگونه تنظیم شده است که ابتدا ناگزیر هستیم تا قوانین حاکم بر این دسته از رسانه‌ها را بررسی نماییم تا بتوانیم نظر مقنن را از لابه‌لای مواد قانونی در خصوص نوع و شیوه توزیع مسؤولیت استخراج کنیم؛ پس از این مرحله وارد گونه‌های مختلف مسؤولیت و روش توزیع آنها در این دسته از رسانه‌ها می‌شویم و برآیند تا نظام مسؤولیت جمعی و همگانی را در این خصوص تحلیل نماییم. سپس در گفتار دوم به بررسی چگونگی مسؤولیت در سایت‌های کاربرمحور پرداخته می‌شود و اشاره به این موضوع خواهیم داشت که خلا قانونی در خصوص نحوه مسؤولیت در حوزه سایت‌های کاربرمحور مشهود است.

بند اول: چگونگی نظام‌دهی مسؤولیت کیفری در پایگاه‌های خبری مجازی

در کشور ایران رسانه‌های الکترونیکی حضور فعالی در اطلاع‌رسانی همگانی به مردم دارند و روزبه‌روز نیز در حال گسترش هستند. حال ممکن است در این رسانه‌ها مطالبی انتشار یابد که مشتمل بر توهین، افتراء، جریحه‌دار کردن احساسات عمومی و... باشد؛ بنابراین وجود قوانین مدون که خاطیان را مجازات کند، در این زمینه ضروری به نظر می‌رسد. قانون‌گذار ایرانی از این امر غافل نبوده و به طور مستقیم و غیرمستقیم قوانینی را در راستای ساماندهی این رسانه‌ها به تصویب رسانده است. مطالب این گفتار در سه بند ارائه می‌شود؛ بدین توضیح که در بند اول قوانین حاکم بر اداره‌کنندگان پایگاه‌های اطلاع‌رسانی و خبرگزاری‌ها را بررسی می‌نماییم؛ در بند دوم به نحوه و نوع مسؤولیت در این دسته از رسانه‌های الکترونیکی می‌پردازیم و در بند پایانی نیز نگاهی خواهیم داشت به حقوق برخی از کشورها در خصوص چگونگی برخورد با این نوع از نشریات و نیز قوانینی که آن نظام‌های حقوقی نسبت به این رسانه‌ها اعمال می‌کنند.

۱- اوصالی، عسگر، منبع پیشین، ص ۱۳۱.

بند دوم: قوانین حاکم بر اداره کنندگان پایگاه‌های خبری و خبرگزاری‌ها
قوانین متعددی از جمله قانون مطبوعات، قانون جرایم رایانه‌ای، قانون تجارت الکترونیکی، قانون مجازات اسلامی و غیره بر محتوای مجرمانه پایگاه‌های خبری حاکمیت دارند. در این بند برآنیم تا ابتدا توجه‌ای به قوانین مزبور داشته و سپس به نحوه حل تعارض در خصوص هم-پوشانی احتمالی آن مقررات، اشاراتی داشته باشیم.

الف) قانون مطبوعات مصوب ۱۳۶۴/۱۲/۲۲ با اصلاحات مصوب سال ۷۹ و ۸۸
بررسی قانون مطبوعات مصوب اسفند ۱۳۶۴ و الحاقات بعدی در این مبحث از این حیث حائز اهمیت است که مطابق تبصره ۳ و ۴ ماده ۱ قانون مذکور به طور کلی کلیه خبرگزاری‌ها و پایگاه‌های خبری داخلی مشمول قانون مطبوعات مصوب اسفند ۱۳۶۴ و الحاقات بعدی شده‌اند؛ بدین سبب بررسی حدود و ثغور مسؤلیت کیفری در آن قانون امری اجتناب‌ناپذیر است. تبصره ۴ مقرر می‌دارد: «خبرگزاری‌های داخلی از حیث حقوق، وظایف، حمایت‌های قانونی و جرائم و مجازات‌ها و مرجع و نحوه دادرسی مشمول احکام مقرر در این قانون و اصلاحات آن می‌باشند. مدیرعامل و نویسندگان و تهیه‌کنندگان مطالب خبرگزاری‌ها حسب مورد دارای همان مسؤلیت‌هایی هستند که برای مدیرمسئول و نویسنده مطبوعات منظور شده است. هیأت نظارت بر خبرگزاری‌ها، همان هیأت نظارت بر مطبوعات خواهد بود». گرچه در مورد مسؤلیت کیفری شخص پاسخگو در خبرگزاری‌ها نظر مخالفی بدین شرح بیان شده است که مخدوش و مردود به نظر می‌رسد؛ چراکه عده‌ای معتقدند در خبرگزاری‌ها، مسؤلیت‌های مدیرمسئول به عهده صاحب‌امتیاز گذاشته شده است. بر اساس ماده ۱۰ «آیین-نامه تاسیس و نحوه فعالیت خبرگزاری‌های غیردولتی» صاحب‌امتیاز خبرگزاری، علاوه بر آنکه در قبال خط‌مشی کلی خبرگزاری مسؤول است؛ در قبال فعالیت‌ها و مطالبی که از طریق خبرگزاری انتشار می‌یابد نیز مسؤول است. در صورتی که صاحب‌امتیاز شخص حقوقی باشد، مدیرعامل (یا یکی از اعضای هیأت مدیره) که کتباً به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی معرفی می‌شود، مسؤولیت فوق را به عهده خواهد داشت^۱. یکی از مواردی که ممکن است رسانه‌های

۱- انصاری، باقر، حقوق ارتباط جمعی، منبع پیشین، ص ۱۶۳.

الکترونیکی از جمله پایگاه‌های خبری تحت قانون مطبوعات قرار می‌گیرند همان موارد مندرج در ماده ۶ قانون مطبوعات می‌باشند. طبق این ماده «نشریات جز در موارد اخلاف به مبانی و احکام اسلام و حقوق عمومی و خصوصی که در این فصل مشخص می‌شوند آزادند:

۱- نشر مطالب الحادی و مخالف موازین اسلامی و ترویج مطالبی که به اساس جمهوری اسلامی لطمه وارد کند.

۲- اشاعه فحشاء و منکرات و انتشار عکس‌ها و تصاویر و مطالب خلاف عفت عمومی.

۳- تبلیغ و ترویج اسراف و تبذیر.

۴- ایجاد اختلاف مابین اقشار جامعه، به ویژه از طریق طرح مسائل نژادی و قومی.

۵- تحریص و تشویق افراد و گروه‌ها به ارتکاب اعمالی علیه امنیت، حیثیت و منافع جمهوری اسلامی ایران در داخل یا خارج.

۶- فاش نمودن و انتشار اسناد و دستورها و مسائل محرمانه، اسرار نیروهای مسلح جمهوری اسلامی، نقشه و استحکامات نظامی، انتشار مذاکرات غیرعلنی مجلس شورای اسلامی و محاکم غیرعلنی دادگستری و تحقیقات مراجع قضائی بدون مجوز قانونی.

۷- اهانت به دین مبین اسلام و مقدسات آن و همچنین اهانت به مقام معظم رهبری و مراجع مسلم تقلید.

۸- افترا به مقامات، نهادها، ارگان‌ها و هر یک از افراد کشور و توهین به اشخاص حقیقی و حقوقی که حرمت شرعی دارند، اگرچه از طریق انتشار عکس یا کاریکاتور باشد.

۹- سرقت‌های ادبی و همچنین نقل مطالب از مطبوعات و احزاب و گروه‌های منحرف و مخالف اسلام (داخلی و خارجی) به نحوی که تبلیغ از آنها باشد. (حدود موارد فوق را آئین-نامه مشخص می‌کند).

تبصره ۱ - سرقت ادبی عبارتست از نسبت دادن عمدی تمام یا بخش قابل توجهی از آثار و نوشته‌های دیگران به خود یا غیر ولو به صورت ترجمه.

۱۰- استفاده ابزاری از افراد (اعم از زن و مرد) در تصاویر و محتوا، تحقیر و توهین به جنس زن، تبلیغ تشریفات و تجملات نامشروع و غیرقانونی.

۱۱- پخش شایعات و مطالب خلاف واقع و یا تحریف مطالب دیگران.

۱۲- انتشار مطلب علیه اصول قانون اساسی.

تبصره ۲- متخلف از موارد مندرج در این ماده مستوجب مجازات‌های مقرر در ماده ۶۹۸ قانون مجازات اسلامی خواهد بود و در صورت اصرار مستوجب تشدید مجازات و لغو پروانه می‌باشد.»

ب) قانون جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸/۳/۵:

برخی از فعالیت‌های پایگاه‌های خبری مجازی ممکن است بر طبق قانون جرایم رایانه‌ای جرم شناخته شوند، به طور کلی مواد ۱۴ الی ۱۸ قانون فوق اشاره به جرایم ارتکاب یافته از سوی رسانه‌های الکترونیکی و خبرگزاری‌ها دارد. از جمله این موارد «هرکس به وسیله سیستم‌های رایانه‌ای یا مخابراتی یا حامل‌های داده محتویات مستهجن را تولید، ارسال، منتشر، توزیع یا معامله کند یا به قصد ارسال یا انتشار یا تجارت، تولید یا ذخیره یا نگهداری کند، به حبس از نود و یک روز تا دو سال یا جزای نقدی از پنج تا چهل میلیون ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.

تبصره ۱- ارتکاب اعمال فوق در خصوص محتویات مبتذل موجب محکومیت به حداقل یکی از مجازات‌های فوق می‌شود. محتویات و آثار مبتذل به آثاری اطلاق می‌گردد که دارای صحنه‌ها و صور قبیحه باشد.

تبصره ۲- هرگاه محتویات مستهجن به کمتر از ده نفر ارسال شود، مرتکب به یک تا پنج میلیون ریال جزای نقدی محکوم خواهد شد.

تبصره ۳- چنانچه مرتکب اعمال مذکور در این ماده را حرفه خود قرار داده باشد یا به طور سازمان یافته مرتکب شود چنانچه مفسد فی الارض شناخته نشود، به حداکثر هر دو مجازات مقرر در این ماده محکوم خواهد شد.

تبصره ۴- محتویات مستهجن به تصویر، صوت یا متن واقعی یا غیرواقعی اطلاق می‌شود که بیانگر برهنگی کامل زن یا مرد یا اندام تناسلی یا آمیزش یا عمل جنسی انسان است.^۱ و نیز این ماده «هرکس از طریق سیستم‌های رایانه‌ای یا مخابراتی یا حامل‌های داده مرتکب اعمال زیر شود، به ترتیب زیر مجازات خواهد شد:

الف) چنانچه به منظور دستیابی افراد به محتویات مستهجن، آنها را تحریک یا ترغیب یا تهدید یا تطمیع کند یا فریب دهد یا شیوه دستیابی به آنها را تسهیل کند یا آموزش دهد، به حبس از نود و یک روز تا یک سال یا جزای نقدی از پنج تا بیست میلیون ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد. ارتکاب این اعمال در خصوص محتویات مبتذل موجب جزای نقدی از دو تا پنج میلیون ریال است.

ب) چنانچه افراد را به ارتکاب جرائم منافی عفت یا استعمال مواد مخدر یا روان‌گردان یا خودکشی یا انحرافات جنسی یا اعمال خشونت‌آمیز تحریک یا ترغیب یا تهدید یا دعوت کند یا فریب دهد یا شیوه ارتکاب یا استعمال آنها را تسهیل کند یا آموزش دهد، به حبس از نود و یک روز تا یک سال یا جزای نقدی از پنج تا بیست میلیون ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.

تبصره - مفاد این ماده و ماده (۱۴) شامل آن دسته از محتویاتی نخواهد شد که برای مقاصد علمی یا هر مصلحت عقلایی دیگر تهیه یا تولید یا نگهداری یا ارائه یا توزیع یا انتشار یا معامله می‌شود.^۲ در این رابطه ماده ۱۶ اشعار می‌دارد: «هرکس به وسیله سیستم‌های رایانه‌ای یا مخابراتی، فیلم یا صوت یا تصویر دیگری را تغییر دهد یا تحریف کند و آن را منتشر یا با علم به تغییر یا تحریف منتشر کند، به نحوی که عرفاً موجب هتک حیثیت او شود، به حبس از نود و یک روز تا دو سال یا جزای نقدی از پنج تا چهل میلیون ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد. چنانچه تغییر یا تحریف به صورت مستهجن باشد، مرتکب به حداکثر هر دو

۱- ماده (۱۴)

۲- ماده (۱۵)

مجازات مقرر محکوم خواهد شد.^۱ در عین حال «هرکس به وسیله سیستم‌های رایانه‌ای یا مخابراتی صوت یا تصویر یا فیلم خصوصی یا خانوادگی یا اسرار دیگری را بدون رضایت او منتشر کند یا در دسترس دیگران قرار دهد، به نحوی که منجر به ضرر یا عرفاً موجب هتک حیثیت او شود، به حبس از نود و یک روز تا دو سال یا جزای نقدی از پنج تا چهل میلیون ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.»^۲ و مورد آخر ماده ۱۸ این قانون می‌باشد: «هرکس به قصد اضرار به غیر یا تشویش اذهان عمومی یا مقامات رسمی به وسیله سیستم رایانه‌ای یا مخابراتی اکاذیبی را منتشر نماید یا در دسترس دیگران قرار دهد یا با همان مقاصد اعمالی را برخلاف حقیقت، رأساً یا به عنوان نقل قول، به شخص حقیقی یا حقوقی یا مقام‌های رسمی به طور صریح یا تلویحی نسبت دهد، اعم از اینکه از طریق یاد شده به نحوی از انحاء ضرر مادی یا معنوی به دیگری وارد شود یا نشود، افزون بر اعاده حیثیت به حبس از نود و یک روز تا دو سال یا جزای نقدی از پنج تا چهل میلیون ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.»

ج) قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت غیرمجاز دارند مصوب ۱۳۸۶/۱۰/۱۶:

یکی دیگر از قوانینی که بر برخی از اعمال مجرمانه رسانه‌های الکترونیکی حاکمیت دارد قانون مزبور می‌باشد. صدر ماده ۱ این قانون اعلام می‌دارد که هر شخص حقیقی یا حقوقی که مبادرت به هرگونه اعمالی برای معرفی آثار سمعی و بصری غیر مجاز به جای آثار مجاز نماید... از جمله موادی که در قانون مزبور مسؤلیت رسانه‌های الکترونیکی را به نوعی بارزتر به رسمیت شناخته ماده ۱۰ است. این ماده انتشار آثار مستهجن و مبتذل از طریق ارتباطات الکترونیکی و سایت‌های کامپیوتری یا وسیله و تکنیک مشابه دیگر را از مصادیق تکثیر و انتشار محسوب و جرم اعلام نموده است. پذیرش مسؤلیت رسانه‌های الکترونیکی در اینجا به نحو بارزتری به رسمیت شناخته شده و قانون‌گذار صراحتاً از ارتباطات الکترونیکی و سایت‌های کامپیوتری اسم برده است. حتی این ماده با آوردن قید «وسیله و تکنیک مشابه

۱- ماده (۱۶)

۲- ماده (۱۷)

دیگر» قلمرو اشخاص مسؤول در این حوزه را بسیار گسترش داده و مشخص است که از مصادیق بارز سایت‌های کامپیوتری می‌تواند رسانه‌های الکترونیکی باشد. پس در این که متصدیان و مدیران این رسانه‌ها مطابق این ماده دارای مسؤولیت کیفری هستند شکی نیست. آن چه که در تحلیل این ماده می‌توان گفت آن است که ماده ۱۰ قانون مذکور نیز دلالت بر این ندارد که حتماً به جای شخص حقیقی و یا در کنار آن سایت اینترنتی هم مجازات شود بلکه به سایت اینترنتی به عنوان یک وسیله‌ی ارتکاب جرم نظر داشته است. نظر این قانون به یک رسانه‌ی الکترونیکی لزوماً به عنوان یک شخصیت حقوقی نیست.

د) قانون تجارت الکترونیک مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۱۷

علاوه بر موارد ذکر شده در قانون مطبوعات، قانون جرایم رایانه‌ای و قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت غیرمجاز دارند در برخی موارد نیز اصولاً قانون تجارت الکترونیک بر اعمال رسانه‌های الکترونیکی حاکم می‌باشد که در ادامه به بررسی آنها پرداخته خواهد شد. در خصوص موارد شمول قانون تجارت الکترونیک بر فعالیت‌های رسانه‌های الکترونیک به‌طور مختصر باید گفت در صورت وقوع مواردی که در این قانون جرم‌انگاری شده‌اند؛ از جمله افشاء اسرار تجاری، سوءاستفاده از علائم تجاری و غیره پایگاه خبری تحت این قانون مسؤولیت کیفری خواهد داشت.

۱- افشاء اسرار تجاری

به طور مثال در خصوص افشای اسرار الکترونیکی مقرر می‌دارد: اسرار تجاری الکترونیکی داده پیامی است که شامل اطلاعات، فرمول‌ها، الگوها، نرم‌افزارها و برنامه‌ها، ابزار و روش‌ها، تکنیک‌ها و فرایندها، تألیفات منتشرنشده، روش‌های انجام تجارت و داد و ستد، فنون، نقشه‌ها و فراگردها، اطلاعات مالی، فهرست مشتریان، طرح‌های تجاری و امثال اینها است، که به طور مستقل دارای ارزش اقتصادی بوده و در دسترس عموم قرار ندارد و تلاش‌های معقولانه‌ای برای حفظ و حراست از آنها انجام شده است.»^۱ افشای این اسرار جرم بوده و به تصریح ماده

۷۵ متخلفین از مواد این قانون^۱ به حبس از شش ماه تا دو سال و نیم، و جزای نقدی معادل پنجاه میلیون ریال محکوم خواهند شد.

۲- سوءاستفاده از علایم تجاری و نام دامنه

بر طبق قانون تجارت الکترونیکی به منظور حمایت از حقوق مصرف کنندگان و تشویق رقابت‌های مشروع در بستر مبادلات الکترونیکی استفاده از علائم تجاری به صورت نام دامنه (Domain Name) و یا هر نوع نمایش برخط (Online) علائم تجاری که موجب فریب یا مشتبه شدن طرف به اصالت کالا و خدمات شود ممنوع می‌باشد.^۲ در عین حال به موجب همین قانون متخلفان به یک تا سه سال حبس و جزای نقدی از بیست میلیون (۲۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال تا یکصد میلیون (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال محکوم خواهند شد.^۳ علاوه بر موضوعات یاد شده بحث تخلف پایگاه‌های خبری از حقوق مولفین و مصنفین (موضوع قانون حمایت حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان^۴، قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات، آثار صوتی^۵ و قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای^۶ نیز با ضمانت‌اجراهای کیفری روبرو است که در ماده ۷۴ قانون تجارت الکترونیک، بدان پرداخته شده است.

۵) آیین‌نامه ساماندهی و توسعه رسانه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی دیجیتال مصوب ۱۳۸۹/۵/۲۴ هیأت وزیران

آیین‌نامه ساماندهی و توسعه رسانه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی دیجیتال^۷ تکلیف حوزه شمول خود بر نشریه‌های دیجیتال که پایگاه خبری مجازی هم یکی از اشکال آن است را در ماده ۲

۱- منظور ماده ۶۴ همان قانون.

۲- ماده ۶۶

۴- ماده ۷۶

۴- مصوب ۱۳۴۸/۹/۳

۵- مصوب ۱۳۵۲/۹/۲۶

۶- مصوب ۱۳۷۹/۱۰/۴

۱- آیین‌نامه شماره ۱۱۷۲۴۱۲/ت/۴۱۲۵۵ ه، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات - وزارت بازرگانی و وزارت صنایع و معادن - معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رییس‌جمهور، مصوب ۱۳۸۹/۵/۲۴ معروف به آیین‌نامه ساماندهی و توسعه رسانه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی دیجیتال

و ۳ خود، چنین معین می‌دارد که: «ایجاد و فعالیت هر واحد فرهنگی دیجیتال و انتشار هر رسانه دیجیتال منوط به اخذ مجوز از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است و متخلفین وفق قانون تعطیل مؤسسات آموزشی و تحقیقاتی و فرهنگی که بدون اخذ مجوز قانونی دایر می‌شود و سایر قوانین موضوعه مورد پیگرد قانونی قرار خواهند گرفت.

تبصره ۱- صدور پروانه انتشار نشریات الکترونیک وفق قوانین و مقررات مربوط به مطبوعات و رسانه‌ها انجام می‌گردد.

(و) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ و ۱۳۷۵/۳/۲

در صورتی که عنوان مجرمانه خاصی در قانون مجازات و هر یک از قوانین خاص موجود باشد، قانون خاص (قانون مطبوعات، قانون جرایم رایانه‌ای، قانون تجارت الکترونیک و ...) حاکم می‌باشد. اما در صورتی که عنوان مجرمانه ارتكابی در قوانین خاص پیش‌بینی نگردیده باشد، عنوان ارتكابی تحت قانون مجازات اسلامی قابل رسیدگی می‌باشد. در عین حال در خصوص نوع مسؤولیت کیفری رسانه‌های الکترونیکی باید گفت که در قانون مجازات اسلامی در برخی موارد مسؤولیت کیفری حقیقی شخصی^۱ و در برخی موارد به خصوص در مورد اشخاص حقوقی از مسؤولیت کیفری اعتباری استفاده گردیده است. به بیان دیگر اگر شخص حقیقی مرتکب جرایم مندرج در این قانون گردد، مسؤولیت کیفری شخصی داشته و در صورتی که شخص حقیقی به نام و در راستای منافع شخص حقوقی اقدام نموده باشد هر دو مسؤول و مسؤولیت ایشان از نوع اعتباری خواهد بود.

در پایان اشاره به این موضوع حائز اهمیت است که با توجه به تعدد قوانین حاکم بر رسانه‌های الکترونیکی ممکن است در مورد شمول سیطره مفاد آن مقررات اختلافاتی از باب تعارض پیش بیاید بدین سبب بررسی این موضوع اجتناب‌ناپذیر است. در خصوص تعارض قوانین موضوع بررسی پایگاه‌های خبری بیان گردیده است که: «قانون حاکم بر پایگاه خبری مجازی، قانون مطبوعات می‌باشد (مستنداً به تبصره ۳ از ماده یک قانون مطبوعات) و قانون-

۱- به طور مثال به تعریف مفسد فی الارض مندرج در متن ماده ۲۸۶ ق م ا مراجعه گردد.

گذار هم، پس از شمردن مواردی که مصداق تخلف و جرم مطبوعاتی است، در ماده ۳۵ قانون مطبوعات^۱ مصوب ۱۳۶۴ نیز بر این مفهوم دلالت دارد که هر جرمی که در بستر مطبوعات محقق شود، اگر در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰، برای آن مجازاتی معین نشده باشد، تنها به واسطه تبصره‌های ذیل همان ماده قابل مجازات است و لاغیر! پذیرش چنین تفسیری لازمه این است که بطور مثال؛ جرایم تجارתי محقق شده در بستر پایگاه‌های خبری مجازی را بدون توجه به قانون تجارت الکترونیکی و تنها با توسل به تبصره‌های ذیل ماده ۳۵ قابل مجازات بدانیم و آن هم تنها در مواردی که قانون مطبوعات پیش‌بینی نموده است.^۲

بند سوم: چگونگی نظام‌دهی مسؤولیت کیفری در خبرگزاری‌ها یا پایگاه‌های

خبری

زمانی که مشخص شد چه محتوایی به موجب حقوق قابل اعمال غیرقانونی است، سوال دومی که مطرح می‌شود این است که چه کسی باید مسؤول شناخته شود؟ پاسخ این سوال از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. در دنیای مجازی همانند دنیای واقعی مولف یا خالق اصلی محتوای غیرقانونی تقریباً همیشه مسؤول است، اما طبق برخی از قوانین ملی و با توجه به نوع مشخصی از محتویات، اشخاص یا نهادهایی که محتویات غیرقانونی را منتشر می‌کنند یا مالک آن هستند ولی آن را به وجود نیاورده‌اند نیز می‌توانند مسؤول شناخته شوند. به عنوان مثال در بسیاری از کشورها در اختیار داشتن عالمانه تصاویر مربوط به تجاوز به کودکان غیرقانونی است.^۳ در انواع زیادی از رسانه‌های سنتی هم مولف و هم ناشر اثر (به عنوان مثال روزنامه‌ها و ایستگاه‌های تلویزیونی) می‌توانند مسؤول شناخته شوند، بر این مبنا که ناشران بر آن

۱- ماده ۳۵ مقرر می‌دارد: «تخلف از مقررات این قانون جرم است و چنانچه در قانون مجازات اسلامی و این قانون برای آن مجازات تعیین نشده باشد، متخلف به یکی از مجازات‌های ذیل محکوم می‌شود:

الف - جزای نقدی از یک میلیون (۱/۰۰۰/۰۰۰) تا بیست میلیون (۲۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال.

ب - تعطیلی نشریه حداکثر تا شش ماه در مورد روزنامه‌ها و حد اکثر تا یک سال در مورد سایر نشریات».

۲- ر.ک: صادقی، حسین، مسؤولیت مدنی در ارتباطات الکترونیک، چاپ اول، نشر میزان، تهران، ۱۳۸۸.

۳- M.A. Healy, "Child pornography: an international perspective," ۲ August ۲۰۰۴, available at

<http://www.crime-research.org/articles/۵۳۶/۵> (accessed ۱۵ November ۲۰۱۰).

محتویات اعمال کنترل می‌کنند.^۱ این اصول تاحدی بر محتویات فضای مجازی اعمال می‌شود؛ یک خبرگزاری نسبت به محتویاتی که از فضای مجازی انتخاب و ویرایش می‌کند مسؤول است. لازم به توضیح است که در حقوق ایران مطابق تبصره ۴ مذکور مسؤولیت خبرگزاری‌ها تحت شمول قانون مطبوعات است و نویسندگان و تهیه‌کنندگان مطالب خبرگزاری‌ها معادل نویسنده در روزنامه‌ها و مطبوعات می‌باشند و مسؤولیت کیفری آنها یکسان می‌باشد و مدیرعامل خبرگزاری‌ها معادل مدیرمسئول در روزنامه‌ها و مطبوعات مکتوب و الکترونیکی می‌باشد. اگر محتوای مجرمانه در خبرگزاری‌ها به عنوان یک وسیله یا ابزار ارتکاب جرم ارایه یا انتشار گردد موجب مسؤولیت کیفری مدیرعامل خبرگزاری و نیز نویسندگان و تهیه‌کنندگان مطالب مذکور می‌گردد. در بند قبل برخی از مصادیقی که محتوای مجرمانه دارند و می‌توانند در خبرگزاری‌ها ذکر شوند بیان گردید. بعد از ذکر قوانین مذکور نوع مسؤولیت و روش توزیع مسؤولیت کیفری در خبرگزاری‌ها بررسی خواهد شد. با ارزیابی مواد مختلف قانون مطبوعات مصوب اسفند ۱۳۶۴ و الحاقات بعدی این نکته استنباط می‌شود که مقنن هر دو نوع مسؤولیت کیفری حقیقی و مسؤولیت کیفری اعتباری را در خصوص افراد فعال در حوزه مطبوعات و نشریات الکترونیکی پذیرفته است و این قانون تمام انواع و اقسام مسؤولیت کیفری حاکم بر رسانه‌های الکترونیکی را شامل می‌شود.

بخش سوم: چگونگی نظام‌دهی مسؤولیت کیفری پایگاه‌های اطلاع‌رسانی در حقوق تطبیقی

در این بند ما بر نمونه‌هایی تاکید می‌کنیم که نشان می‌دهند دولت‌ها چگونه از قوانین موجود یا جدید استفاده می‌کنند تا استفاده افراد از اینترنت به منظور دسترسی به اطلاعات و شرکت در فعالیت‌های غیرمجاز را محدود نمایند. استفاده از اینترنت نیز رشدی مثال‌زدنی را دنبال می‌کند و همگام با این پدیده، دادگاه‌ها مجبور به داشتن تأملاتی در خصوص بکارگیری بسیاری از

1- See, e.g., Citizen Media Law Project, "Immunity for Online Publishers Under the Communications Decency Act: Background on Publisher and Distributor Liability," April 2009, available at: <http://www.citmedialaw.org/legal-guide/immunity-online-publishers-under-communicationsdecency-act> (accessed 15 November 2010).

قوانین موجود در رابطه با این وسیله نوین ارتباطی هستند. این مسأله همچنین به ظهور مسائل قضایی برای قاضیانی که با ادعای افراد خواهان مبنی بر انتشار مطالب مجرمانه بر روی سایت-های اینترنتی از سوی خواننده‌هایی در کشورهای مختلف جهان روبرو هستند، انجامیده است.^۱ در بادی امر مهم است بیان کنیم که اقدامات دولتی در ارتباط با محتوای اینترنتی ممکن است طبق شروط آزادی اظهار عقیده در معاهدات حقوق بشری بین‌المللی و منطقه‌ای که به طور خاص در مورد اینترنت اعمال می‌شود، با چالش‌هایی روبه‌رو شوند.^۲ این اسناد، همانند قوانین اساسی ملی، به طرق متفاوتی تفسیر شده‌اند تا قدرت دولت را برای تحمیل مسؤلیت محتوا محدود کنند. به عنوان مثال دیوان بین‌المللی آمریکایی حقوق بشر^۳ حکم داده است که ماده ۱۳ و ۲ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر سه معیار برای قوانین ملی به منظور محدودسازی آزادی بیان مقرر کرده است: اول اینکه آن محدودیت باید به موجب قانون به صورتی دقیق و واضح تعریف شده باشد؛ دوم اینکه باید برای یک هدف ضروری باشد که به موجب کنوانسیون مجاز است؛ و سوم اینکه آن محدودیت باید در یک جامعه دمکراتیک برای آن هدف ضروری، کاملاً مناسب و مقتضی باشد.^۴ با وجود این تمام اسناد حقوق بشری میزانی از مسؤلیت را برای برخی از محتویات مجاز دانسته‌اند. افزون بر آن به‌طور کلی پذیرفته شده است که در حوزه محدودیت‌های مجاز، قوانین ملی در مورد اینکه چه نوع از بیانات باید ممنوع

۱- کری، پیترو و ساندرز، جو، حقوق رسانه، ترجمه حمیدرضا ملک‌محمدی، نشر میزان، تهران، بهار ۱۳۸۶، ص ۱۷.

2- See, e.g., "Report of the UN's Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression," A/HRC/14/23 (2010) pp.12-16 (summarizing the permissible restrictions and limitations on freedom of expression), available at:

<http://www.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/14session/A.HRC.14.23.pdf> (accessed 15 November 2010).

3- the Inter-American Court of Human Rights.

4- See "Annual Report of the OAS Special Rapporteur for Freedom of Expression," Volume II of the Inter-American Commission on Human Rights (IACHR) "Annual Report" (December 2009), pp.233-239, available at:

<http://www.cidh.org/pdf%20files/Annual%20Report%202009.pdf> (accessed 15 November 2010). The standard under the European Convention on Human Rights is similar: the European Court of Human Rights has stated that any government measure that infringes on the rights granted in article 10 of the Convention must be prescribed in law, have a legitimate aim, and be necessary in a democratic society to achieve that aim.

شوند به خاطر تفاوت‌های فرهنگی، با یکدیگر اختلاف دارند. به عنوان مثال دیوان اروپایی حقوق بشر به قوانین ملی، بسته به تفاوت‌هایی که در حوزه محلی وجود دارد؛ به ویژه در زمینه اخلاقیات^۱ میزانی از حاشیه ارزیابی برای محدود کردن آزادی بیان اعطا می‌کند. اعمال نظام حقوق بشر بین‌المللی در مورد اینترنت نیازمند توجه دقیق‌تر به هر دو حوزه رسانه‌های سنتی و اینترنت است.

الف: قوانین موضوعه برای تنظیم رفتار در فضای مجازی

با توجه به تفاوت‌هایی که میان دولت‌ها در تعیین قانون قابل اعمال بر رفتارهای مجرمانه در فضای مجازی وجود دارد، لازم دانسته شد تا در بندی جداگانه به بررسی رویه عملی دولت‌ها و دادگاه‌ها در این خصوص بپردازیم، بر این اساس در قسمت اول به بررسی قوانینی می‌پردازیم که مستقیماً ابراز عقیده در فضای مجازی را تنظیم می‌کنند و در قسمت دوم قوانین مربوط به حریم خصوصی الکترونیک و حفاظت از داده‌ها که می‌توانند برای کاربران ایجاد مسؤولیت کنند مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۱: قوانینی که مستقیماً ابراز عقیده در فضای مجازی را تنظیم می‌کنند

برخی از دولت‌ها قوانین خاصی را در مورد رفتارهای اینترنتی وضع کرده‌اند. یکی از این مثال‌ها قانون اینترنت ترکیه است که به عنوان قانون ۵۶۵۱ شناخته می‌شود.^۲ دولت ترکیه این قانون را در سال ۲۰۰۷ در واکنش به مسائل مربوط به ویدئوهای یوتیوب که شامل محتویات غیرقانونی در ترکیه بودند و در دسترس گذاشتن تصاویر مستهجنی که برای کودکان مناسب نبود، وضع کرد. اگرچه قانون ۵۶۵۱ جرم‌انگاری جدیدی در حوزه جرایم اینترنتی نداشت، ولی تعهدات جدیدی را بر تهیه‌کنندگان محتویات اینترنتی، ISP، و مسؤلان وبسایت‌ها بار کرد و به نهادی اعطای اختیار کرد تا بتواند احکامی اداری برای مسدود ساختن این وبسایت

1- See, e.g., Handyside V. United Kingdom, Series A, No.24, 1 EHRR 737, 1979.

2- Regulation of Publications on the Internet and Suppression of Crimes Committed by Means of Such Publication, Law No.5651, Turkish Official Gazette No.26030, 23 May 2007 (hereafter Internet Law of Turkey).

ها صادر کند. (برای محتویاتی که خارج از ترکیه تهیه می‌شدند)^۱ و هشت نوع خاص از محتویات غیرقانونی^۲ را از بین ببرد. اگرچه قانون ۵۶۵۱ بر فراهم‌کنندگان خدمات اینترنتی^۳ تعهدات زیادی را برای حفظ داده‌ها بار می‌کند، اما به نظر می‌رسد در عین حال نیز درصدد پیشگیری از آسیب‌های خاصی بوده است که ناشی از نشر این اظهارات در فضای مجازی می‌باشد و همچنین این قانون قصد دارد تعقیب این جرایم را تسهیل نماید. قانون جرایم کامپیوتری ۲۰۰۷ تایلند (CCA) نیز مثال دیگری از یک قانون است که به طور خاص فضای اینترنت را هدف قرار می‌دهد.^۴ این قانون جرایم کامپیوتری و منابع مسئولیت مدنی جدیدی را تعریف می‌کند و برای مقامات دولتی اختیارات تحقیقی و توقیفی وسیعی را مقرر می‌دارد. قانون تایلند هم متضمن مجازات برای کسانی است که با واسطه یا مستقیماً^۵ اطلاعات اینترنتی نادرستی که باعث آسیب به شخص دیگر، عموم مردم، یا امنیت ملی می‌گردد را عالم‌انه در فضای مجازی

1- Internet Law of Turkey, art.8. The law provides for some judicial oversight and a process for appealing blocking orders. However, the standard the agency must meet to get a blocking order approved in the first place is low, requiring only "sufficient suspicion" of criminal activity.

For a fuller analysis, see Y. Akdeniz, "Report of the OSCE Representative on Freedom of the Media on Turkey and Internet Censorship," 2010, available at: http://www.osce.org/documents/rfm/2010/01/42294_en.pdf (hereafter OSCE Turkey Report) (accessed 15 November 2010).

2- The specific crimes include obscenity, child abuse images, encouragement of or incitement to suicide, crimes against Atatürk, and the provision of substances dangerous to health. Although Turkish lawmakers consciously decided to limit the scope of the crimes covered by the law, there is already pressure to expand this list. See Y. Akdeniz and K. Altıparmak, "Internet: Restricted Access, A Critical Assessment of Internet Content Regulation and Censorship in Turkey," 2008, available at: http://privacy.cyber-rights.org.tr/?page_id=256 (hereafter Akdeniz and Altıparmak, Internet: Restricted Access) (accessed 15 November 2010).

3- Internet Law of Turkey, art. 6(1)(b). The data retention requirements track those of the EU Data Retention Directive, 2006/24/EC. However, the Turkish provision has been criticized because it is not subject to the counterbalancing data protection requirements or oversight mechanisms that exist in other Member States. See Akdeniz, Internet: Restricted Access, p.64.

4- Computer Crimes Act BE 2550 (2007), English translation available at: <http://advocacy.globalvoicesonline.org/wp-content/plugins/downloadmonitor/download.php?id=2> (hereafter Computer Crimes Act) (accessed 15 November 2010).

5- See section 2.

منتشر می‌کنند یا اطلاعات کامپیوتری ناپسندی را در اختیار عموم مردم می‌گذارند.^۱ اما قانون مذکور بسیاری از این اصطلاحات را بدون تعریف باقی می‌گذارد و این بیان عام ارزیابی اینکه چه نوع اظهاراتی ممنوع هستند را دشوار می‌سازد. قانون جرایم کامپیوتری تایلند از حیث جرم‌انگاری نسبت به قانون سلطنتی این کشور متفاوت است و در این قانون انتقاد و توهین به خانواده سلطنتی جرم نیست.^۲ اما به دلیل اینکه مقامات دولتی قانون سلطنتی را به نحو موسعی تفسیر کرده‌اند که منجر به آسیب دیدن امنیت ملی شده است، مکانیزم ایجاد شده توسط قانون جرایم کامپیوتری، برای جرم‌انگاری مخالفت‌های سیاسی و یا انتقاد از دولت در فضای مجازی مورد استفاده قرار گرفته است.^۳ با تحمیل مسؤلیت بر واسطه‌ها که خطرش بیشتر از قانون-گذاری مستقیم است، قانون جرایم کامپیوتری تایلند شرکت‌های تامین‌کننده خدمات اینترنتی را ملزم ساخت تا خود به سانسور کردن خدماتی که ارائه می‌دهند بپردازند.^۴

۲: قوانین مربوط به حریم خصوصی الکترونیک و حفاظت از داده‌ها می‌توانند ایجاد مسؤلیت کنند

مسؤلیت محتوا تنها از قوانینی که مستقیماً ناظر بر اظهار عقیده هستند ناشی نمی‌شود. در اروپا ممکن است این مسؤلیت از قوانین مربوط به حریم خصوصی و حفاظت از داده‌ها نیز ایجاد شود. آیین‌نامه حفاظت از اطلاعات اتحادیه اروپا (DPD) نیز از شرکت‌ها می‌خواهد که به جمع‌آوری و پردازش اطلاعات شخصی (PII) بپردازند تا بتوانند اقداماتی برای حفاظت از

1- Computer Crimes Act, section 14. Section 16 also specifically penalizes the public online dissemination of digital photographs meant to hurt the reputation of others or expose another person to public hatred or shame.

2- See OpenNet Initiative, "Thailand Country Profile," 2007, available at: <http://opennet.net/research/profiles/thailand> (accessed 15 November 2010).

3- See Reporters Without Borders, "Countries Under Surveillance – Thailand," "Internet Enemies Report," 2009, available at: <http://en.rsf.org/surveillance-thailand,36673.html>; U.S. State Department, "2009 Human Rights Report: Thailand," 11 March 2010, available at: <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009/eap/136010.htm> (hereafter U.S. State Department, "2009 Human Rights Report: Thailand") (accessed 15 November 2010).

4- For example, many politically focused bulletin boards and forums in Thailand have self-censored their content to avoid being blocked under the CCA. See U.S. State Department, "2009 Human Rights Report: Thailand." For a discussion of how China has privatized censorship, see section two.

آنها، تضمین صحتشان، رسیدگی مسئولانه به آنها و اخذ اجازه از صاحبان اطلاعات قبل از انتشار عمویشان انجام دهند.^۱ با توجه به اینکه این آیین‌نامه نسبت به تمام اطلاعات شخصی اعمال می‌شود، (از جمله در شرایط خاصی نسبت به تصاویر و فیلم‌ها) هرکس آثاری منتشر کند که شامل تصاویر دیگران باشد، طبق این آیین‌نامه می‌تواند مسئول شناخته شود؛ به شرطی که ثابت شود کنترل آن اطلاعات را در دست داشته است.

ب: قوانین قابل اعمال نسبت به محتویات مجازی

در ادامه مباحث قبلی لازم دانسته شد تا قوانین قابل اعمال نسبت به محتوای مجرمانه در حقوق تطبیقی مورد بررسی قرار گیرد، زیرا همانگونه که در حقوق ایران نیز مشاهده گردید، قوانین متعددی بر این محتواهای مجرمانه قابل اعمال می‌باشند که هر کدام محدوده و اهداف خود را دارند و لازم است تا در قسمتی جداگانه مورد بررسی قرار گیرند. این مقررات شامل دو دسته هستند: قسم اول به قوانین موجود ناظر بر اظهار عقیده اشاره می‌کند و مورد دیگر نیز قوانین رسانه‌های خبری قابل اعمال بر محتویات فضای مجازی می‌باشد.

۱: قوانین موجود ناظر بر اظهار عقیده می‌توانند نسبت به محتویات مجازی

اعمال شوند

در برخی موارد دولت‌ها تنها قوانین موجود را نسبت به محتویات فضای مجازی اعمال می‌کنند. فرانسه به موجب قانون اظهارات تنفرآمیز فروش خاطرات نازی‌ها را ممنوع اعلام کرد. یک دادگاه فرانسوی در سال ۲۰۰۰ یاهو را به خاطر در دسترس گذاشتن چنین محتویاتی در فضای مجازی محکوم کرد با این استدلال که قانون فعلی فرانسه نسبت به اظهارات اینترنتی نیز قابلیت اعمال دارد. در ترکیه توهین به بنیانگذار جمهوری، مصطفی کمال آتاترک، یا تحقیر قومیت ترک جرم است و مقامات این قانون را نسبت به ویدئوهای یوتیوب نیز اعمال کرده‌اند.

1- Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, available at:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31995L0046:EN:NOT> (accessed 15 November 2010).

اما اعمال قوانین عادی نسبت به فضای اینترنت مشکلات خاصی را به همراه دارد و ممکن است قواعدی با پیامدهای نامطلوب به بار آورد. بریتانیا "قانون انتشارات چندگانه" خود را در تصمیم‌گیری راجع به قضایای مربوط به توهین در فضای مجازی نیز به کار می‌گیرد. این قانون با الهام از حقوق عرفی مقرر می‌دارد که فروش یا انتشار محتویات توهین‌آمیز می‌تواند به عنوان یک انتشار جداگانه در نظر گرفته شود و منجر به اقدامی جداگانه گردد. اعمال این قانون نسبت به محتویات مجازی مشکلاتی جدی را به همراه خواهد داشت؛ به ویژه به این خاطر که این محتویات می‌توانند فوراً به صورت گسترده منتشر و منعکس و بایگانی گردند و سال‌ها بعد از انتشار اولیه در دسترس باشند. با وجود این محاکم بریتانیا این قاعده را نسبت به محتویات مجازی اعمال می‌کنند و هر اظهار توهین‌آمیزی را به عنوان انتشار جدیدی که می‌تواند منجر به آسیب شود در نظر می‌گیرند. این امر این احتمال را به وجود می‌آورد که شاکی بتواند یک سلسله بی‌پایان از دعاوی را در مورد تنها یک محتوا از جنبه‌های مختلف بایگانی، انعکاس و توزیع مجدد مطرح سازد. بنابراین ترس از مسؤولیت‌های بیشماری که رسانه‌ها و نویسندگان اینترنتی در معرض آن قرار می‌گیرند ممکن است تأثیر بسیار نامطلوبی بر اظهارات مجازی داشته باشد.

۲: اعمال مقررات رسانه‌های خبری بر محتویات فضای مجازی

برای اعمال قواعد مربوط به فضای خارج از اینترنت در مورد فضای اینترنت، سوالی که مطرح می‌شود این است که کدام زیر مجموعه از قواعد خارج از شبکه برای این منظور مناسب هستند؟ برخی کشورها با ارتقا قواعد مربوط به رسانه‌های سنتی (رادیو و تلویزیون) آنها را نسبت به فضای اینترنت اعمال می‌کنند، اگرچه این قواعد به طور خاص برای فضای منحصر به فرد اینترنت به عنوان رسانه‌ای فراگیر، بدون مرز و تحت کنترل کاربران، مناسب نیستند. در چارچوب اتحادیه اروپا آیین‌نامه خدمات رسانه‌های صوتی و تصویری (AVMS) که تنها قواعد مربوط به تلویزیون را تنظیم کرده بود مورد بازنگری قرار گرفته است تا در مورد محتویاتی که از طریق رسانه‌های صوتی و تصویری بر اساس تقاضای مخاطب در اختیار او قرار می‌گیرند نیز اعمال شود. این شامل آن دسته از محتویات اینترنتی است که در بردارنده رسانه-

های تجاری بزرگ شبیه تلویزیون هستند و وظیفه آنها اطلاع‌رسانی، سرگرم کردن و آموزش عمومی است. مشخص نیست که آیا دولت‌های عضو اتحادیه اروپا من جمله آنهایی که از محتویات ایجاد شده توسط کاربران حمایت می‌کنند، این شروط را به نحوی تفسیر و اجرا می‌کنند که ویدئوهای مجازی جدید را نیز شامل شود؟ اما این حقیقت محض که در این آیین‌نامه، اینترنت به طور کلی رده‌بندی شده، مشکل ساز است، زیرا رسانه‌های خبری از قدیم، نسبت به سایر رسانه‌ها محدودیت بیشتری داشتند. بسیاری از استدلال‌ات تاریخی برای تنظیم دقیق رسانه‌های خبری نسبت به اینترنت اعمال نمی‌شود. به طور سنتی رسانه‌های خبری با کنترل کم کاربران توصیف می‌شدند. در سطح فنی، توانایی به کاراندازی طیف الکترومغناطیسی محدود بود. محتویات تنها در قالب کانال‌های محدودی ارائه می‌شدند و بینندگان و شنوندگان کنترل کمی نسبت به اطلاعات دریافتی داشتند. افزون بر آن مالکیت متمرکز یکی از مسائل رسانه‌های سنتی بوده و هست به این خاطر که هزینه‌های تولید و پخش این محتویات زیاد است. در مجموع این عوامل در گذشته برای توجیه مقررات اخذ مجوز و قواعد مضیق‌تر در مورد محتویات رسانه‌ها مطرح بود.

نتیجه‌گیری

برخی بر این عقیده‌اند که درباره صاحبان و بگاه‌هایی که خدماتی نظیر گروه‌های خبری را به کاربران منتقل می‌نمایند، مسئولیت مشارکتی اعمال شود؛ به نحوی که اشخاص مذکور از وجود چنین محتوایی آگاه بوده و درصدد حذف آن اقدامی به عمل نیاوردند؛ یا اینکه براساس قرائن و اوضاع و احوال آشکار نسبت به وجود چنین اطلاعاتی بی‌مبالاتی فاحش نشان دهند، مسؤول باشند. با این همه در مورد وبگاه‌هایی که مدیری مسؤول «تأیید» و سپس درج اطلاعات است، می‌توان از مسؤولیت نیابتی استفاده نمود؛ چراکه ارکان مسؤولیت نیابتی یعنی امکان نظارت بر داده محتوا وجود دارد، بنابراین مسؤولیت کیفری سایت‌های کاربرمحور و سرویس‌دهنده از نوع مسؤولیت اعتباری و انتسابی نیابتی می‌باشد^۱. البته این سخن نیز به نظر

۱- همان، ص ۱۹۱.

صحیح نیست؛ چراکه هرگاه مدیری این چنین وظیفه‌ای داشته باشد، مسئولیت وی حقیقی شخصی است و نه اعتباری؛ زیرا قانون شخص وی را مکلف نموده است که از انتشار مطالب مجرمانه در سایت تحت مدیریت خود جلوگیری به عمل آورد، لیکن وی عالماً و عامداً این وظیفه خود را انجام نمی‌دهد. در فرض بالا روش توزیع مسئولیت برای مدیر سایت به صورت جمعی و همگانی است که همراه با نویسنده یا تهیه‌کننده محتوای مجرمانه در این سایت‌ها تحت تعقیب قرار می‌گیرد. پس از مجموع مطالب بیان شده این نتیجه گرفته می‌شود که در کلیه سایت‌های کاربرمحور اصل و قاعده بر مسئولیت کیفری کاربر است. رسانه‌ها از بدو پیدایش تاکنون تحولات عمده‌ای را پیش‌روی خود دیده‌اند؛ رسانه در ابتدا حالتی فردی و شخصی داشته است، بدین معنا که ارتباط فردی نخستین رسانه بوده است؛ اما رفته‌رفته و به موازات گسترش ابزارهای نوین ارتباطی همچون کتاب و روزنامه و پس از آن خیل رسانه‌های الکترونیکی رسانه‌ها از مفهوم فردی آن فاصله گرفته‌اند تا حتی‌الامکان مخاطبان بیشتری را پوشش دهند. رسانه‌های الکترونیکی به رسانه‌هایی گفته می‌شود که بر روی وب منتشر می‌گردند. چنین رسانه‌هایی ممکن است در فواصل زمانی خاص مطالب جدیدی به وبگاه خود اضافه نمایند و یا نظم خاصی در انتشار نداشته باشند. در این رسانه‌ها تبادل یا انتشار محتوا تنها به کمک ابزارهای مجهز به پردازشگر دیجیتال میسر می‌باشد. این رسانه‌ها شامل رسانه‌های برخط مبتنی بر شبکه نظیر شبکه جهانی اینترنت می‌باشند. این رسانه‌های نوین دارای ویژگی‌هایی همچون: استفاده از مولتی‌مدیا، سرعت به‌روزرسانی، تمرکز زدایی، قابلیت دسترسی، فقدان محدودیت انتشار، فقدان سلسله مراتب، داشتن قابلیت تعاملی، تازه بودن دائمی، نزدیک بودن، بی‌واسطه‌گی، فرازمانی و فرامکانی هستند که آنها را از سایر رسانه‌ها متمایز می‌کند.

منابع و مأخذ

- ۱- آخوندی، محمود، آیین دادرسی کیفری، جلد دوم، چاپ دوم، نشر جهاد دانشگاهی، تهران، ۱۳۶۷.
- ۲- اصلانی، علیرضا، حقوق فناوری اطلاعات؛ حریم خصوصی در جامعه اطلاعاتی، چاپ اول، نشر میزان، تهران، بهار ۱۳۸۴.
- ۳- انصاری، باقر، حقوق ارتباط جمعی، چاپ پنجم، نشر سمت، تهران، زمستان ۱۳۹۰.
- ۴- انصاری، باقر، حقوق رسانه، چاپ اول، نشر سمت، تهران، زمستان ۱۳۹۰.
- ۵- انصاری، محمدمهدی، جنگ واقعی در فضای مجازی، نشر دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها، تهران، ۱۳۹۱.
- ۶- باستانی، برومند، جرایم کامپیوتری و اینترنتی جلوه‌ای نوین از بزهکاری، چاپ سوم، نشر بهنامی، تهران، ۱۳۹۰.
- ۷- بای، حسنعلی و پورقهرمانی، بابک، بررسی فقهی حقوقی جرایم رایانه‌ای، چاپ اول، نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، پاییز ۱۳۸۸.
- ۸- بردبار، محمدحسن، درآمدی بر حقوق ارتباط جمعی؛ مطبوعات، ماهواره، اینترنت، نشر ققنوس، تهران، زمستان ۱۳۹۰.
- ۹- بولک، برنار، کیفرشناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، چاپ هشتم، نشر مجمع علمی و فرهنگی مجد، تهران، ۱۳۸۷.
- ۱۰- جاویدنیا، جواد، جرایم تجارت الکترونیک، چاپ دوم، نشر خرسندی، تهران، ۱۳۸۸.
- ۱۱- جلالی‌فراهانی، امیرحسین، درآمدی بر آیین دادرسی کیفری جرایم سایبری، چاپ نخست، نشر خرسندی، تهران، ۱۳۸۹.
- ۱۲- جمشیدی، علیرضا، سیاست جنایی مشارکتی، چاپ اول، نشر میزان، تهران ۱۳۹۰.
- ۱۳- حاجی‌ده‌آبادی، احمد، بایسته‌های تقنین؛ با نگاهی انتقادی به قانون مجازات اسلامی، چاپ دوم، نشر پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، قم، ۱۳۸۵.

- ۱۴- حبیب‌زاده، محمد جعفر، اندیشه‌های حقوقی (۲)، مجموعه مقالات حقوق کیفری عمومی، انتشارات نگاه بینه، تهران، ۱۳۹۱.
- ۱۵- خرم‌آبادی، احمد، مسوولیت کیفری ارائه‌دهندگان خدمات اینترنتی، چاپ نخست، نشر دادیار، تهران، ۱۳۹۱.
- ۱۶- دلفانی، علی اشرف، مبانی مسوولیت کیفری در حقوق اسلام و فرانسه، چاپ اول، نشر مؤسسه بوستان، کتاب قم، ۱۳۸۲.
- ۱۷- دلماس‌مارتی، می‌ری، نظام‌های بزرگ سیاسی جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرند آبادی، چاپ اول، نشر میزان، تهران، ۱۳۸۱.
- ۱۸- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، چاپخانه مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، تهران، اسفند ۱۳۵۲.
- ۱۹- سلیمانی، حجت‌الله، اینترنت و اطلاعات، چاپ نخست، نشر سلیمانی، تهران، ۱۳۸۹.
- ۲۰- شجاعی، محسن، تجارت الکترونیکی، چاپ نخست، نشر پرتونگار، مشهد، ۱۳۸۳.

